Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
Η ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΣΤΙΣ ΚΥΡΙΕΣ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ
Η ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗΣ ΣΤΙΣ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ
ΟΙ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΓΕΝΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ

Αρκτικοί χρόνοι στα λατινικά θεωρούνται: ο Ενεστώτας, ο Μέλλοντας, ο Παρακείμενος με σημασία ενεστώτα και ο Συντελεσμένος Μέλλοντας.

Ιστορικοί χρόνοι στα λατινικά θεωρούνται: ο Παρατατικός, ο Παρακείμενος με σημασία αορίστου και ο Υπερσυντέλικος.

Εκφέρονται μόνο με υποτακτική οι εξής δευτερεύουσες προτάσεις: βουλητικές, τελικές, συμπερασματικές, ενδοιαστικές, πλάγιες ερωτηματικές.

Εκφέρονται άλλοτε με οριστική κι άλλοτε με υποτακτική οι εξής δευτερεύουσες προτάσεις: αναφορικές, αιτιολογικές, παραβολικές, χρονικές, υποθετικές, εναντιωματικές, παραχωρητικές.

Η ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΣΤΙΣ ΚΥΡΙΕΣ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η **οριστική** χρησιμοποιείται στις δευτερεύουσες προτάσεις, για να δηλωθεί γενικά το **πραγματικό – αντικειμενικό**.

Η **οριστική Υπερσυντελίκου** σε δευτερεύουσα πρόταση δηλώνει το **προτερόχρονο στο παρελθόν**, σε σχέση με το ρήμα της πρότασης, από την οποία εξαρτάται.

Η **οριστική Συντελεσμένου Μέλλοντα** σε δευτερεύουσα πρόταση δηλώνει το **προτερόχρονο στο μέλλον**, σε σχέση με το ρήμα της πρότασης, από την οποία εξαρτάται.

Η ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗΣ ΣΤΙΣ ΚΥΡΙΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

1. **Κύριες προτάσεις κρίσεως** (άρνηση: non):
   έχουμε υποτακτική ΕΝΣ ή ΠΡΚ και δηλώνεται το **δυνατό στο παρόν – μέλλον**.
   ή υποτακτική ΠΡΤ και δηλώνεται το **δυνατό στο παρελθόν**.

   έχουμε υποτακτική ΠΡΤ και δηλώνεται το **απραγματοποίητο στο παρόν**.
   ή υποτακτική ΥΠΣ και δηλώνεται το **απραγματοποίητο στο παρελθόν**.

   (**Σημείωση:** οι παραπάνω παρατηρήσεις ισχύουν και για τις ευθείες ερωτήσεις κρίσεως).

2. **Κύριες προτάσεις επιθυμίας** (άρνηση: ne):
   Τρόποι εκφοράς:
   α. προτρεπτική υποτακτική (σ.ν.θ. στο α΄ πληθυντικό πρόσωπο) ΕΝΣ ή ΠΡΚ.
   β. αποτρεπτική υποτακτική.
   γ. προστακτική (σ.ν.θ. στο γ΄ ενικό πρόσωπο ενικού και πληθυντικού) – υποτακτική ΕΝΣ.
   δ. απαγορευτική υποτακτική: 1. ne + υποτακτική ΠΡΚ (ή υποτακτική ΕΝΣ στο γ΄ πρόσωπο) – αντί του ne μπαίνει το nemo, numquam.
   2. noli, nolite + απαρέμφατο ΕΝΣ.

Αλέξανδρος Γ. Αλεξανδρόπουλος

ε. ευχετική υποτακτική (σ.ν.θ. συνοδεύεται από το utinam που σημαίνει *μακάρι*):

1. Με υποτακτική ΕΝΣ ή ΠΡΚ δηλώνεται ευχή εκπληρώσιμη στο παρόν – μέλλον.
2. Με υποτακτική ΠΡΤ δηλώνεται ευχή ανεκπλήρωτη στο παρόν.
3. Με υποτακτική ΥΠΣ δηλώνεται ευχή ανεκπλήρωτη στο παρελθόν.

στ. παραχωρητική υποτακτική (σ.ν.θ. με ΕΝΣ ή ΠΡΚ υποτακτικής).

ζ. απορηματική υποτακτική (κυρίως σε κύριες ερωτήσεις επιθυμίας) – σ.ν.θ. στο α΄ ενικό ή α΄ πληθυντικό πρόσωπο.

Η ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗΣ ΣΤΙΣ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ
Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Το συντακτικό φαινόμενο της ακολουθίας των χρόνων στα λατινικά υφίσταται, όταν μία οποιαδήποτε δευτερεύουσα πρόταση εκφέρεται με υποτακτική. Ο χρόνος της υποτακτικής στη δευτερεύουσα πρόταση καθορίζεται από δύο (2) παράγοντες: α) από το χρόνο του ρήματος εξάρτησης (αρκτικός – ιστορικός) και β) από τη χρονική σχέση που θέλουμε να εκφράσουμε κατά περίπτωση (σύγχρονο, προτερόχρονο, υστερόχρονο σε σχέση με την πρόταση από την οποία εξαρτάται η δευτερεύουσα).

1. **Σημείωση:** λέγοντας ρήμα εξάρτησης εννοούμε το ρήμα της πρότασης από την οποία εξαρτάται η δευτερεύουσα πρόταση.
2. **Σημείωση:** Η πρόταση εξάρτησης μιας δευτερεύουσας μπορεί να είναι και αυτή δευτερεύουσα ή φυσικά κύρια.

Βασικός Πίνακας Ακολουθίας των Χρόνων της Υποτακτικής

ΡΗΜΑ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ	ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΠΡΟΤΑΣΗ	ΔΗΛΩΝΕΤΑΙ
ΑΡΚΤΙΚΟΥ ΧΡΟΝΟΥ	ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ ΕΝΕΣΤΩΤΑ	ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ
	ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΟΥ	ΤΟ ΠΡΟΤΕΡΟΧΡΟΝΟ
	ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ ΕΝΣ ΕΝΕΡΓ. ΠΕΡΙΦΡ. ΣΥΖΥΓΙΑΣ (-urus sim)	ΤΟ ΥΣΤΕΡΟΧΡΟΝΟ
ΡΗΜΑ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ	ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΠΡΟΤΑΣΗ	ΔΗΛΩΝΕΤΑΙ
ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΧΡΟΝΟΥ	ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΥ	ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ
	ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ ΥΠΕΡΣΥΝΤΕΛΙΚΟΥ	ΤΟ ΠΡΟΤΕΡΟΧΡΟΝΟ
	ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ ΠΡΤ ΕΝΕΡΓ. ΠΕΡΙΦΡ. ΣΥΖΥΓΙΑΣ (-urus essem)	ΤΟ ΥΣΤΕΡΟΧΡΟΝΟ

Αλέξανδρος Γ. Αλεξανδρίδης

ΟΙ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Οι δευτερεύουσες προτάσεις στα λατινικά είναι έντεκα (12) ειδών: **αιτιολογικές, τελικές, συμπερασματικές, εναντιωματικές, χρονικές, βουλητικές, πλάγιες ερωτηματικές, αναφορικές, παραχωρητικές, ενδοιαστικές, παραβολικές ή συγκριτικές, υποθετικές** (σχηματίζουν κανονικά, μαζί με τις κύριες, υποθετικούς λόγους).

I. ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΕΣ: ισχύει ο πίνακας – δηλώνουν αιτία.
εισάγονται: με τους αιτιολογικούς συνδέσμους **quod, quoniam, quia, quando** και με τον **cum + υποτακτική** (ισχύει η ακολουθία των χρόνων), ο cum λέγεται αιτιολογικός και δηλώνεται μια **εσωτερική διεργασία**.
άρνηση: **non quod, non quo**.
εκφέρονται με δύο τρόπους: **1.** με οριστική και δηλώνουν πραγματική – αντικειμενική αιτιολογία.
2. με υποτακτική και δηλώνουν υποκειμενική αιτιολογική (ισχύει ο πίνακας).

II. ΤΕΛΙΚΕΣ: δεν ισχύει ο πίνακας – δηλώνουν σκοπό επιδιωκόμενο.
εισάγονται: με τους τελικούς συνδέσμους **ut, quo** (+ επίθετο – επίρρημα συγκριτικού βαθμού).
άρνηση: **ne, ut non, quominus**.
εκφέρονται με τρεις τρόπους: **1.** με υποτακτική ΕΝΣ, μετά από ΑΡΚΤΙΚΟ χρόνο, και αναφέρονται ΣΤΟ ΠΑΡΟΝ – ΜΕΛΛΟΝ.
2. με υποτακτική ΠΡΤ, μετά από ΙΣΤΟΡΙΚΟ χρόνο, και αναφέρονται ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ.
Και στις δύο περιπτώσεις δηλώνεται ο σκοπός.
3. πιο σπάνια με υποτακτική ΠΡΚ ή ΥΠΣ, όταν πρόκειται για κάτι που έχει γίνει κιόλας. Άρα δηλώνεται ΠΡΟΤΕΡΟΧΡΟΝΟ σε σχέση με την πρόταση εξάρτησης*1.

III. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ: δεν ισχύει ο πίνακας – (βλέπε όμως μια περίπτωση στην εκφορά).
εισάγονται: με το συμπερασματικό σύνδεσμο **ut**.
άρνηση: **ut non, ut nemo, ut nihil, ut neuter** (όταν είναι ονοματικές), **quin** (χρησιμοποιείται ύστερα από αρνητική πρόταση).
εκφέρονται με τρεις τρόπους: **1.** με υποτακτική ΕΝΣ, μετά από ΑΡΚΤΙΚΟ χρόνο, και αναφέρονται ΣΤΟ ΠΑΡΟΝ – ΜΕΛΛΟΝ.
2. με υποτακτική ΠΡΤ, μετά από ΙΣΤΟΡΙΚΟ χρόνο, και αναφέρονται ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ.
Το αποτέλεσματα θεωρείται ως μία υποκειμενική κατάσταση.
3. με υποτακτική ΠΡΚ (ισχύει ο πίνακας), μετά από ΑΡΚΤΙΚΟ χρόνο και δηλώνεται το ΠΡΟΤΕΡΟΧΡΟΝΟ.
Το αποτέλεσμα θεωρείται πράξη ολοκληρωμένη στο παρελθόν*1.

Σημείωση*2: Οι συμπερασματικές προτάσεις είναι **(α)** *επιρρηματικές* (ισοδυναμούν δηλαδή με επιρρηματικό προσδιορισμό) και **(β)** *ονοματικές* (ισοδυναμούν δηλαδή με ουσιαστικό και έχουν θέση υποκειμένου ή αντικειμένου σε ένα ρήμα). Στην περίπτωση **(β)** οι προτάσεις δηλώνουν **1. αποτέλεσμα ή συνέπεια** και χρησιμεύουν *ως αντικείμενο ρημάτων* που σημαίνουν «κατορθώνω», π.χ. facio, efficio,

---

***1 Οι περιπτώσεις με αριθμό *3* στην εκφορά *τελικών* και *συμπερασματικών* προτάσεων δεν απαντώνται στα κείμενα της εξεταστέας ύλης του σχολικού εγχειριδίου.**

***2 Οι ουσιαστικές συμπερασματικές προτάσεις περιλαμβάνονται σε κείμενο που είναι εντός της εξεταστέας ύλης του σχολικού εγχειριδίου (κείμενο: 46). Στα υπόλοιπα κείμενα της ύλης περιλαμβάνονται μόνο επιρρηματικές συμπερασματικές προτάσεις.**

Αλέξανδρος Γ. Αλεξανδρόπουλος

perficio κ.τ.λ., *ως υποκείμενο απροσώπων ρημάτων* που σημαίνουν «προκύπτει ότι» ή «βγαίνει το συμπέρασμα», π.χ. efficitur, (con)sequitur κ.τ.λ. **2. γεγονός, συμβάν** και χρησιμεύουν *ως υποκείμενο απροσώπων ρημάτων* που σημαίνουν «συμβαίνει», π.χ. fit, accidit, evenit, contingit κ.τ.λ. **3. κάτι που απομένει ή υπολείπεται** και χρησιμεύουν *ως υποκείμενο απροσώπων ρημάτων ή εκφράσεων* που σημαίνουν «απομένει» ή «υπολείπεται», π.χ. restat, relinquitur, reliquum est κ.τ.λ. **4. τέλος χρησιμεύουν ως υποκείμενο απροσώπων εκφράσεων** όπως satis est (φτάνει), tempus est (είναι καιρός), lex est (είναι νόμος), mos (consuetudo) est (είναι συνήθεια).

IV. ΕΝΑΝΤΙΩΜΑΤΙΚΕΣ: ισχύει ο πίνακας – πρβλ. παραχωρητικές.
εισάγονται: με τους εναντιωματικούς συνδέσμους **etsi, tametsi** (ακολουθείται άλλοτε από οριστική και άλλοτε από υποτακτική), **quamquam, cum, licet, quamvis, ut**.
εκφέρονται με δύο τρόπους: **1.** με οριστική, και δηλώνουν το ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ (τότε εισάγονται με τους etsi, tametsi, quamquam).
2. με υποτακτική (ισχύει ο πίνακας), και δηλώνουν το ΥΠΟΤΙΘΕΜΕΝΟ ή ΔΥΝΑΤΟ (δεν υπάρχει στα κείμενα του σχολικού εγχειριδίου).
Στην περίπτωση της οριστικής εκφράζεται μια πραγματική κατάσταση, παρά την οποία ισχύει το περιεχόμενο της κύριας πρότασης.

V. ΧΡΟΝΙΚΕΣ: δεν ισχύει ο πίνακας – εισάγονται με τους χρονικούς συνδέσμους.
α. εισάγονται: **dum, quamdiu, quoad + οριστική συνήθως του ίδιου χρόνου με την πρόταση εξάρτησης της χρονικής δευτερεύουσας*** και δηλώνουν το ΣΥΓΧΡΟΝΟ και συγκεκριμένα ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ.
dum + οριστική ΕΝΣ: δηλώνει το ΣΥΓΧΡΟΝΟ και συγκεκριμένα ΣΥΝΕΧΙΖΟΜΕΝΗ ΠΡΑΞΗ.
β. εισάγονται: **ubi, postquam, simul, ut, simulac (simul atque), cum primum + οριστική ΠΡΚ ή ΥΠΣ:** δηλώνουν το ΠΡΟΤΕΡΟΧΡΟΝΟ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ, πιο συγκεκριμένα δηλώνεται η χρονική διαφορά ανάμεσα στις δύο πράξεις (της κύριας και της δευτερεύουσας).
Στην κύρια πρόταση το ρήμα βρίσκεται σε παρακείμενο ή ιστορικό ενεστώτα.
γ. εισάγονται: **antequam, priusquam, dum, donec, primum, quoad + οριστική** (όλων των χρόνων **εκτός ΕΝΣ**) και δηλώνουν το ΥΣΤΕΡΟΧΡΟΝΟ και συγκεκριμένα ΧΡΟΝΟ ΚΑΘΑΡΟ.
antequam, priusquam, dum, donec, primum, quoad + υποτακτική και δηλώνουν το ΥΣΤΕΡΟΧΡΟΝΟ και συγκεκριμένα ΠΡΟΣΔΟΚΙΑ ή ΕΞΕΛΙΞΗ.
δ. εισάγονται: με το χρονικό σύνδεσμο **cum**.

α) Η περίπτωση (1) του cum χρονικού σημαίνει ότι η πράξη μας ενδιαφέρει μόνο από χρονική άποψη.
β) Η περίπτωση (3) του cum inversum (αντίστροφου) δεν απαντάται στα κείμενα της εξεταστέας ύλης της γ΄ λυκείου.
(εμφανίζεται μόνο στο κείμενο 14 στο σχολικό εγχειρίδιο της β΄ λυκείου)

1. cum (χρονικός) + οριστική (μεταφράζεται «όταν») [κείμενα 8, 43, 44].
2. cum (επαναληπτικός) + οριστική (μεταφράζεται «κάθε φορά που…»)
i. με ΕΝΣ ή ΠΡΚ και δηλώνεται μία επανάληψη στο ΠΑΡΟΝ – ΜΕΛΛΟΝ.
ii. με ΠΡΤ ή ΥΠΣ και δηλώνεται μία επανάληψη στο ΠΑΡΕΛΘΟΝ.
3. cum (inversum – αντίστροφος) + οριστική ΠΡΚ ή ιστορικού ΕΝΣ + **repente, supito**.
Στην κύρια πρόταση **iam, vix** + οριστική ΠΡΤ ή ΥΠΣ και δηλώνεται ΞΑΦΝΙΚΗ ΠΡΑΞΗ.
4. cum (ιστορικός – αφηγηματικός) + υποτακτική ΠΡΤ και δηλώνεται το ΣΥΓΧΡΟΝΟ.
+ υποτακτική ΥΠΣ και δηλώνεται το ΠΡΟΤΕΡΟΧΡΟΝΟ.

(Ο ιστορικός – διηγηματικός cum εκφέρεται πάντα με υποτακτική, γιατί υπογραμμίζει τη βαθύτερη σχέση μεταξύ δευτερεύουσας και κύριας πρότασης, δημιουργεί μια σχέση αιτίου και αιτιατού ανάμεσά τους).

VI. ΒΟΥΛΗΤΙΚΕΣ: δεν ισχύει ο πίνακας – είναι ονοματικές (έχουν θέση υποκειμένου – αντικειμένου), συνήθως εξαρτώνται από ρήματα όπως: ζητώ, επιθυμώ, αποφασίζω, προτρέπω, διατάζω.
εισάγονται: με το βουλητικό σύνδεσμο **ut**.

---

* Κάποιες φορές η δήλωση της παράλληλης διάρκειας στις χρονικές προτάσεις με οριστική του ίδιου χρόνου με την πρόταση εξάρτησης **δεν** ακολουθείται πιστά. Μπορεί ο χρόνος να μην είναι ο ίδιος με την πρόταση εξάρτησης, αλλά απλώς να συμβαδίζει με τη χρονική βαθμίδα της πρότασης αυτής (π.χ. παρόν με παρόν, παρελθόν με παρελθόν κ.ο.κ.). **ΠΑΝΤΩΣ ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ ΠΑΝΤΑ ΓΙΑ ΟΡΙΣΤΙΚΗ ΕΓΚΛΙΣΗ** – π.χ. (σελ. 107 σχολ. βιβλίου, ασκ. ΙΙ <3>: Dum Curius **vivus erat**, divitias **contempsit**. – ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ – παρατατικός με παρακείμενο – ΠΑΡΕΛΘΟΝ).

Αλεξανδρος Γ. Παλαιοκρασας

άρνηση: **ne**.
εκφέρονται με δύο τρόπους: **1.** με υποτακτική ΕΝΣ, μετά από ΑΡΚΤΙΚΟ χρόνο, και αναφέρονται ΣΤΟ ΠΑΡΟΝ – ΜΕΛΛΟΝ.
2. με υποτακτική ΠΡΤ, μετά από ΙΣΤΟΡΙΚΟ χρόνο, και αναφέρονται ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ.
Εκφέρονται πάντα με υποτακτική, γιατί το περιεχόμενό τους είναι απλώς επιθυμητό.

i. **Σημείωση:** η εξακολούθηση του **ut** είναι **atque, que** (για καταφατικές συνεχόμενες προτάσεις), **neve** (για αποφατικές).

ii. **Σημείωση:** η εξακολούθηση του **ne** είναι **et** (για καταφατικές συνεχόμενες προτάσεις), **neve** (για αποφατικές).

VII. ΕΥΘΕΙΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ[1]: οι ευθείες ερωτήσεις[2] είναι **κύριες** προτάσεις. Περιέχουν ερώτηση που εκφράζεται απευθείας από αυτόν που ρωτάει, χωρίς εξάρτηση από κάποιο ρήμα (διαφορετικά, αν υπάρχει ρήμα εξάρτησης, τότε είναι πλάγιες ερωτήσεις). Εκφράζουν ερωτήσεις **πραγματικές** ή **ρητορικές**.
εκφέρονται: **α.** συνήθως με οριστική και **β.** με υποτακτική, όταν δηλώνουν *απορία* (απορηματική υποτακτική) ή *δυνατότητα* (δυνητική υποτακτική).
διακρίνονται: **α.** μερικής άγνοιας και **β.** ολικής άγνοιας. Οι ολικής άγνοιας ευθείες ερωτήσεις χωρίζονται επιπλέον σε *απλές* και *διμελείς*.
εισάγονται: **α.** οι μερικής άγνοιας: με ερωτηματικές αντωνυμίες και ερωτηματικά επιρρήματα, π.χ. **quis** (ποιος;), **quantus** (πόσος;), **ubi** (πού;), **quando** (πότε;), **cur** (γιατί;), **quin** (γιατί δεν;) κ.α. **β.** οι απλές ολικής άγνοιας: i) με το εγκλιτικό μόριο **–ne**, όταν δε γνωρίζουμε την απάντηση που περιμένουμε, ii) με το **num**, όταν περιμένουμε αρνητική απάντηση και iii) με το **nonne**, όταν περιμένουμε καταφατική απάντηση. **γ.** οι διμελείς ερωτήσεις: i) με το **utrum……an**, ii) με το **–ne……an** και iii) μόνο με το **an**.

VIII. ΠΛΑΓΙΕΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΙΚΕΣ[3]: ισχύει ο πίνακας – είναι ονοματικές (έχουν θέση υποκειμένου – αντικειμένου με υποκειμενική χροιά. Εξαρτώνται από ρήματα ερωτηματικά (rogo), λεκτικά (doceo), γνωστικά (scio), αποπειρατικά (tempto) κτλ.
εισάγονται: με το **si (μετά από ρήματα που σημαίνουν *αναμονή* – expecto ή *απόπειρα* – conor, tempto),** με το **an (ή το an non μετά τα haud scio, nescio, dubito, incertum est)** και με ερωτηματικές – αναφορικές αντωνυμίες ή επιρρήματα.
άρνηση: **an non**.
εκφέρονται: πάντα με υποτακτική (ισχύει ο πίνακας). Και αυτό γιατί θεωρείται ότι η εξάρτηση δίνει υποκειμενική χροιά στο περιεχόμενο της πρότασης. Σε μία περίπτωση εκφέρονται και με οριστική, όταν απηχούν την πρακτική του καθημερινού λόγου.

IX. ΠΑΡΑΧΩΡΗΤΙΚΕΣ: ισχύει ο πίνακας.
εισάγονται: με τα **licet, quamvis, ut, etiamsi**.
εκφέρονται: οι τρεις πρώτοι με υποτακτική, ενώ ο **etiamsi** με οριστική.
δηλώνουν: μία ΥΠΟΘΕΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, που κι αν δεχτούμε ότι ισχύει, δεν αναιρεί το περιεχόμενο της ΚΥΡΙΑΣ πρότασης (πρβλ. με τις εναντιωματικές).

X. ΕΝΔΟΙΑΣΤΙΚΕΣ: δεν ισχύει ο πίνακας. είναι ονοματικές (έχουν θέση υποκειμένου – αντικειμένου. Εξαρτώνται από ρήματα που σημαίνουν «φοβάμαι» (vereor, metuo, timeo κ.α).
εισάγονται: με τα **ne / ne non, ut** (ο πρώτος δηλώνει φόβο μήπως γίνει κάτι, οι άλλοι φόβο μήπως δε γίνει κάτι).

[1] Το «ή όχι» στις ευθείες ερωτήσεις εκφράζεται με το "an non".
[2] Ευθείες ερωτήσεις **ολικής άγνοιας** εκφέρονται και χωρίς να προηγείται κανένα μόριο, όταν θέλουμε να δώσουμε **έμφαση**.
[3] Στις πλάγιες ερωτήσεις το num και το –ne χρησιμοποιούνται χωρίς διαφορά στη σημασία (=αν), το nonne (αν δεν) χρησιμοποιείται συνήθως μόνο μετά το ρήμα quaero. Στις διμελείς πλάγιες ερωτήσεις το «ή όχι» εκφράζεται με το necne (στις ευθείες με το an non).

Αλεξανδρος Γ. Αλεξανδριωτης

εκφέρονται: πάντα με υποτακτική, γιατί το περιεχόμενό τους αφορά κάτι το ενδεχόμενο ή πιθανό, ως εξής:

i. με υποτακτική ΕΝΣ, μετά από ΑΡΚΤΙΚΟ χρόνο και αναφέρονται στο ΠΑΡΟΝ – ΜΕΛΛΟΝ.
ii. με υποτακτική ΠΡΤ, μετά από ΙΣΤΟΡΙΚΟ χρόνο και αναφέονται στο ΠΑΡΕΛΘΟΝ.

Από ρήματα που σημαίνουν **εμποδίζω** (*impedio, prohibeo, deterreo*) ή **αρνούμαι** (*recuzo*) εξαρτώνται ουσιαστικές προτάσεις που εισάγονται με το **quominus** ή το **ne**. Όταν τα ρήματα αυτά συνοδεύονται από **άρνηση**, συχνά οι σύνδεσμοι quominus και ne αντικαθίστανται από το **quin**. Στα λατινικά τέτοιου είδους προτάσεις τις ονομάζουμε **«προτάσεις του quominus και του quin»**. **Εκφέρονται πάντα με υποτακτική**, επειδή το περιεχόμενό τους εκφράζει την πρόθεση του υποκειμένου του ρήματος της κύριας πρότασης. Ακολουθούν μετά από εκφράσεις όπως: *per me stat quominus* (χάρη σε μένα δεν…), *non multum abest quin* (λίγο λείπει να…), *facere non possum quin* (δεν μπορώ να μη…), *non dubito quin*, *non est dubium quin*.
εκφέρονται: πάντα με υποτακτική ως εξής:

- με υποτακτική ΕΝΣ, μετά από ΑΡΚΤΙΚΟ χρόνο και αναφέρονται στο ΠΑΡΟΝ – ΜΕΛΛΟΝ.
- με υποτακτική ΠΡΤ, μετά από ΙΣΤΟΡΙΚΟ χρόνο και αναφέρονται στο ΠΑΡΕΛΘΟΝ.

ΧΙ. ΑΝΑΦΟΡΙΚΕΣ: ο πίνακας ισχύει κατά περίπτωση.
εισάγονται: με αναφορικές αντωνυμίες και αναφορικά επιρρήματα.
εκφέρονται: με οριστική και δηλώνουν το πραγματικό.
με υποτακτική αν: **α)** υπάρχει πλάγιος λόγος, **β)** για να δηλωθεί το ενδεχόμενο, το δυνατό, οπότε η υποτακτική ονομάζεται δυνητική, **γ)** λόγω έλξης από προηγούμενη υποτακτική, **δ)** για να δηλωθεί το αντίθετο με το πραγματικό, οπότε η υποτακτική ονομάζεται του απραγματοποίητου.

ΠΡΟΣΟΧΗ: στις τρεις (3) πρώτες περιπτώσεις ισχύει κανονικά ο κανόνας της ακολουθίας των χρόνων. Στην περίπτωση (δ) ο χαρακτηρισμός της δευτερεύουσας πρότασης ολοκληρώνεται απλά με την επισήμανση της ύπαρξης υποτακτικής του απραγματοποίητου.

διακρίνονται: α) προσδιοριστικές (προσδιορίζουν όρο άλλης πρότασης), β) ουσιαστικές – ονοματικές (έχουν θέση υποκειμένου ή αντικειμένου), γ) επιρρηματικές (αιτιολογικές, συμπερασματικές, υποθετικές, τελικές, παραβολικές, ενδοτικές, εναντιωματικές, παραχωρητικές), οι οποίες εκφέρονται όπως οι αντίστοιχες δευτερεύουσες προτάσεις.

Αλέξανδρος Γ. Αλεξανδρίδης

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΑΝΑΦΟΡΙΚΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ:

ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ ΑΝΑΦΟΡΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Αναφορικές Επιθετικές
(προσδιορίζουν ένα ουσιαστικό ή αντωνυμία, όπως ο επιθετικός προσδιορισμός).

Αναφορικές Προσδιοριστικές

προσδιορίζουν ειδικότερα την έννοια της λέξης στην οποία αναφέρονται
+
ΟΡΙΣΤΙΚΗ
(οπότε δηλώνουν το πραγματικό)
ή
+
ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ
(συνήθως από έλξη – ακουλουθία χρόνων)♦

Αναφορικές Προσθετικές

προσδιορίζουν το περιεχόμενο μιας ολόκληρης πρότασης
με το
quod + οριστική
(πράγμα που… + οριστική)

Αναφορικές Επιρρηματικές*
(ισοδυναμούν με απλές επιρρηματικές προτάσεις).
διακρίνονται:

α. αναφορικές τελικές.
β. αναφορικές συμπερασματικές.
γ. αναφορικές αιτιολογικές.
δ. αναφορικές υποθετικές.
ε. αναφορικές εναντιωματικές -παραχωρητικές.
στ. αναφορικές παραβολικές
ζ. αναφορικές ενδοτικές

Οι προτάσεις αυτές ακολουθούν ως προς την έγκλιση τις αντίστοιχες επιρρηματικές προτάσεις .

Αναφορικές Ουσιαστικές

ισοδυναμούν με ουσιαστικά που χρησιμεύουν ως υποκ. ή αντικ.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: **στην αρχή περιόδου ή ημιπεριόδου η αναφορική αντωνυμία ή το αναφορικό επίρρημα που αναφέρονται στα προηγούμενα εισάγουν *ΚΥΡΙΑ* πρόταση. Στην περίπτωση αυτή το qui ισοδυναμεί προς το (et) is, το ubi προς το (et) ibi κτλ.**

Αλέξανδρος Γ. Αλεξανδρίδης

* Στις επιρρηματικές αναφορικές προτάσεις, όταν αυτές εκφέρονται με υποτακτική, εφαρμόζουμε κανονικά τον κανόνα της ακολουθίας των χρόνων σαν να ήταν απλές επιρρηματικές προτάσεις.
♦ Για την υποτακτική στις αναφορικές προσδιοριστικές προτάσεις, βλέπε παραπάνω στη θεωρία των αναφορικών προτάσεων.

XII. ΥΠΟΘΕΤΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ:

1. Α΄ είδος υποθετικού λόγου: **(ΤΟ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ)**

   si ή nisi + **οριστική οποιουδήποτε χρόνου** με απόδοση **οποιαδήποτε έγκλιση (ΑΝΟΙΧΤΗ ΥΠΟΘΕΣΗ)**.

   ΥΠΟΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ:

   - **si ή nisi** + **οριστική ΜΕΛΛ. ή Σ.Μ.** με απόδοση **οριστική ΜΕΛΛ. ή Σ.Μ. (το προσδοκώμενο).**
   - **si ή nisi** + **οριστική ΠΡΤ ή ΥΠΣ** με απόδοση **οριστική ΠΡΤ ή ΥΠΣ (αόριστη επανάληψη στο παρελθόν).**
   - **si ή nisi** + **οριστική ΕΝΣ ή ΠΡΚ** με απόδοση **οριστική ΕΝΣ ή ΜΕΛΛ. (αόριστη επανάληψη στο παρόν – μέλλον).**

2. Β΄ είδος υποθετικού λόγου: **(ΤΟ ΜΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ - ΑΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΤΟ)**

   ΥΠΟΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ:

   - ✯ **si ή nisi + υποτακτική ΠΡΤ** με απόδοση **υποτακτική ΠΡΤ (παρόν)**.
     ✯ **si ή nisi + υποτακτική ΥΠΣ** με απόδοση **υποτακτική ΥΠΣ (παρελθόν)**.
     Και δηλώνεται **το ΜΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ (ΑΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΤΟ)**.
   - ✯ **si ή nisi + υποτακτική ΠΡΤ** με απόδοση **υποτακτική ΥΠΣ (η υπόθεση στο παρόν – η απόδοση στο παρελθόν)**
     ✯ **si ή nisi + υποτακτική ΥΠΣ** με απόδοση **υποτακτική ΠΡΤ (η υπόθεση στο παρελθόν – η απόδοση στο παρόν)**
     Και δηλώνεται **το ΜΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ (ΑΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΤΟ)**.

3. Γ΄ είδος υποθετικού λόγου: **(ΑΠΛΗ ΣΚΕΨΗ – ΤΟ ΔΥΝΑΤΟ ή ΠΙΘΑΝΟ)**

   si ή nisi + υποτακτική ΕΝΣ με απόδοση **υποτακτική ΕΝΣ (παρόν – μέλλον)** και δηλώνεται **το ΔΥΝΑΤΟ – ΠΙΘΑΝΟ.**

XIII. ΠΑΡΑΒΟΛΙΚΕΣ – ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΕΣ: εκφέρονται άλλοτε με οριστική κι άλλοτε με υποτακτική.
διακρίνονται: **α.** σε απλές παραβολικές με οριστική[1] και **β.** σε υποθετικές παραβολικές με υποτακτική[2].
εισάγονται: **α.** με αναφορικές αντωνυμίες, όπως **qualis, quantus, quot** ή με αναφορικά επιρρήματα (που φανερώνουν ποιόν ή ποσό), όπως **sicut, quam, quanto**.

β. με παραβολικούς συνδέσμους που έχουν υποθετική έννοια, όπως **quasi, tamquam**.

εκφέρονται: στην περίπτωση **(α) με οριστική[1]**, επειδή η παραβολή και η σύγκριση γίνεται προς κάτι το πραγματικό.

στην περίπτωση **(β) με υποτακτική[2]**, επειδή η παραβολή και η σύγκριση γίνεται προς κάτι που υποτίθεται ως ενδεχόμενο και δυνατό (οπότε και εφαρμόζεται η ακολουθία των χρόνων **κανονικά**).

Σημείωση: οι παραβολικές προτάσεις βρίσκονται μετά από επίθετα και επιρρήματα που δηλώνουν *ισότητα – ομοιότητα* και τα αντίθετά τους, επίσης μετά τα *ita* και *sic* και τέλος με το *tam* στην πρόταση εξάρτησης *ή επίθετα και επιρρήματα συγκριτικού βαθμού*, ενώ προηγούνται τα *tanto, eo*.

Αλέξανδρος Γ. Αλεξανδρίδης
ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ

Αλέξανδρος Γ. Αλεξανδρίδης